

J. F. E. Biasing, H. H. Vleesenbeek, ed., *Van Amsterdam naar Tilburg en toch weer terug. Opstellen aangeboden aan dr. Joh. de Vries ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar economische geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Brabant op 16 oktober 1992* (Leiden-Antwerpen: Martinus Nijhoff, 1992, ix + 304 blz., f59,50, ISBN 90 6890 401 9).

Bij zijn afscheid als hoogleraar in de economische geschiedenis te Tilburg werd Joh. de Vries een kloekke afscheidsbundel aangeboden die zeer gevarieerd van inhoud mag worden genoemd. Deze diversiteit is gevolg van het feit dat de redacteuren aan de auteurs van de bijdragen — een aantal collegae, vrienden en oud-promovendi van De Vries — de vrije hand hebben gelaten bij de keuze van hun onderwerp. Achteraf blijkt dat, ondanks de variatie, toch wel enkele 'clusters' uit de bijdragen te vormen zijn, en wel op de terreinen waarop De Vries nadrukkelijk zijn intellectuele kracht heeft gedemonstreerd: bank- en bedrijfsgeschiedenis, achttiende- en negentiende-eeuwse economische geschiedenis en belletrise, aldus althans de redactie.

Hoe dit ook zij, de bundel opent met een artikel van de hand van Camijn en Vleesenbeek over De Vries als economisch historicus en wegbereider van de Nederlandse bedrijfsgeschiedenis; een tekst die overigens minder pretendeert dan de titel suggereert. De betekenis van De Vries' dissertatie uit 1958 over de economische achteruitgang van de Republiek in de achttiende eeuw voor ons historisch bedrijf — het boek was één van de eerste, zo niet de allereerste poging hier te lande tot 'integrale' economische geschiedschrijving met behulp van economisch-theoretische begripsvorming — wordt mijns inziens tekort gedaan met de constatering dat de promovendus de discussie over de achteruitgang samenvatte en aanvulde met eigen onderzoeksgegevens. Ook over het belang van De Vries voor de bedrijfsgeschiedenis in Nederland valt meer te zeggen dan hier het geval is. Dat zijn invloed op de ontwikkeling van de geschiedschrijving van ons bedrijfsleven groot is geweest, zal niemand ontkennen, maar om die invloed nu vooral af te meten aan het leggen van relaties tussen bedrijfshistorici en aan het stimuleren van activiteiten doet aan de kwaliteit en uitstraling van De Vries' wetenschappelijke productie op dit terrein te weinig recht. Maar genoeg onaardigs gezegd. Het zal, naar we mogen aannemen, niet de bedoeling van de auteurs zijn geweest met hun feestrede historiografisch diep te graven.

Hierop volgt een biografische schets geschreven door De Vries' medewerker in Tilburg J. F. E. Biasing, waarin jammer genoeg De Vries' kwaliteiten als toneelspeler — een psychologisch niet onbelangrijk gegeven bij het volgen van diens 'Werdegang' in het vak? — onbelicht blijven. Gelukkig dat F. A. M. Messing in zijn boeiende sociografische en participierend observerende bijdrage over ritueel gedrag onder Nederlandse hoogleraren in de geschiedenis ook voor andere, zij het niet altijd even flatteuze facetten van de persoonlijkheid van de emeritus (en anderen niet te vergeten) aandacht vraagt.

Dan het 'echte' werk, waarvan ik schematisch opgave doe: het muntwezen van het hertogdom Nassau in de negentiende eeuw (Bosmans), glasblazerijen in Den Bosch (Van den Eerenbeemt), de mislukte droogmaking van het Naardermeer en de familie Rutgers van Rozenburg (Faber), Pierson over indexcijfers en prijsstabiliteit (Fase), bescherming en ordening in het levensverzekeringsbedrijf (De Hen), De Nederlandsche Handel-Maatschappij en de handel met Japan tussen 1870 en 1880 (Klein), economische achteruitgang in de Bataafs-Franse tijd (Klep), Afrika omstreeks 1990 (Van der Kraaij), de econome Elisabeth Carolina van Dorp (Van de Laar), bedrijfscultuur en bedrijfsgeschiedenis (Mooij), de colleges economie en statistiek van Ackersdijk (Overmeer), Wallstreet 1871-1900 (Prins), economische depressies en overheidsfinanciën in Spaans Amerika, 1621-1820 (Slicher van Bath), Franciscus van den Enden (Van Tijn), de scheepvaartstatistieken in de negentiende eeuw (Veraghtert), economische collaboratie in de tweede wereldoorlog (H. de Vries), investeringen en conjunctuur in België en

Nederland in het interbellum (Van Meerten en Van der Wee), bankier J. M. Kingma en bankconcentratie, 1906-1922 (Van der Werf).

Een opgave van promoties bij en een bibliografie van De Vries completeren de bundel.

L. Noordegraaf

O. S. Knottnerus, e. a., ed., *Rondom Eems en Dollard. Historische verkenningen in het grensgebied van Noordoost-Nederland en Noordwest-Duitsland. Rundum Ems und Dollart. Historische Erkundungen im Grenzgebiet der Nordostniederlande und Nordwestdeutschlands* (Uitgave ter gelegenheid van het vijftien-jarig bestaan van de Eems Dollard Regio en het Vierde Keuningcongres, welke gehouden is te Papenburg op 30 oktober 1992; Groningen: Regio PROjekt, Leer: Schuster Verlag, 1992, 536 blz., f59,95, DM59,85, ISBN 90 5028 026 9, ISBN 3 7963 0306 4).

De gedachte dat bij het vervagen van de landsgrenzen regio's weer meer op de voorgrond treden en dus interregionale samenwerking ook op historisch terrein toekomst heeft, vormde de achtergrond voor deze bundel, die dan ook in het 'Jaar van Europa' verscheen. Historici van verschillend pluimage hebben een bijdrage geleverd aan dit boek over het perifere Duits-Nederlandse grensgebied rond de monding van de rivier de Eems, de Nederlandse provincies Groningen en Drenthe en het Duitse Ostfriesland en Emsland.

De 30 stukken in deze bundel tonen de lezer een breed panorama dat aan de ene zijde de ontstaansgeschiedenis van de verschillende landschappen, dorpen, gehuchten, vestingen, kerken, steenhuizen en boerderijtypen, de door de regio's voortgebrachte geschiedschrijvers portretteert en aan de andere zijde, op modern-historische wijze, sociale, culturele, politieke en economische aspecten en ontwikkelingen belicht. De meeste bijdragen in deze heterogene bundel zijn van niveau. De redactie heeft aan weerszijden van de grens specialisten de ruimte gegeven om over hun regio te schrijven. Maar in dit opzicht onderscheidt de bundel zich nog niet werkelijk van een willekeurige verzameling regionale geschiedenissen. Dat doet ze wel wanneer de ontwikkelingen in beide regio's comparatief worden geanalyseerd en dat gebeurt in heel wat bijdragen.

De bundel opent in dit opzicht veelbelovend. De uitgebreide inleiding die O. Knottnerus schreef, geeft in grote trekken, vergelijkenderwijs, de stand van het onderzoek naar de regio's weer. Knottnerus confronteert daarbij de houdbaarheid van de oudere tradities van regionaal onderzoek met recente kennis over de sociaal-economische dynamiek in dit gebied. Een meer traditioneel historiografisch essay is de fraaie bijdrage van A. J. Rinzema over de Groninger en Oostfrieze kroniek- en geschiedschrijvers vóór 1600. Hij beschrijft vooral de beeldvorming over en weer en daarbij het ontstaan en verval van een grootfrieze gedachte. Groninger bannelingen en de van oorsprong Oostfrieze Ubbo Emmius speelden een belangrijke positieve rol wanneer het gaat om verbreding en nauwkeurigheid van het beeld dat men zich van de bewoners aan de overzijde van de Eems vormde.

Het comparatieve karakter valt vooral op in de bijdragen van M. Smid en H. J. Oldenhof over religieuze ontwikkelingen, H. Niebaum en J. van der Kooi over taalontwikkeling en de bijdrage van M. Schroor over divergentie en convergentie in de economische en sociale dynamiek. De synthese van Schroor wordt in een aantal andere artikelen nader uitgewerkt. Zo gaat M. Gerding nader in op de betekenis van de vervening en turfschipperij voor het gebied, L. Leemhuis behandelt de agrarische ontwikkelingen en P. Boekholt en F. Bölsker-Schlicht en R. Ebeling bespreken ieder aspecten van de bevolkingsbewegingen tussen de regio's en A. Galema en A.